

Голові спеціалізованої вченої ради
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
доктору психологічних наук, професору
Валентині ВОЛОШИНІЙ

ВІДГУК

офіційного опонента доктора психологічних наук, професора,
професора кафедри психології Запорізького національного університету

Шевченко Наталії Федорівни

на дисертаційне дослідження Чиж Олександрі Федорівни
«Креативність як чинник розвитку самодостатності особистості»,

подане до захисту в разову спеціалізовану раду
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 – Психологія

Актуальність обраної проблематики виконаної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження Чиж О. Ф. присвячене надзвичайно актуальній проблемі сучасної психологічної науки — вивченню креативності як психологічного чинника розвитку самодостатності особистості дорослого віку. У сучасних соціальних умовах, що характеризуються високим рівнем невизначеності, динамічними трансформаціями та тривалим психоемоційним напруженням, зумовленим воєнними подіями, значно зростає потреба у внутрішніх ресурсах особистості, які забезпечують її життєстійкість, автономність та здатність до самореалізації.

Проблема самодостатності набуває особливої ваги в період ранньої дорослості, коли особистість активно включається у професійні, соціальні та міжособистісні взаємодії, приймає стратегічні життєві рішення та формує стійку систему ціннісних орієнтацій. За таких умов важливим стає виявлення психологічних чинників, які не лише підтримують адаптацію, але й сприяють розвитку суб'єктності та внутрішньої опори.

У цьому контексті креативність доцільно розглядати не обмежено як когнітивну характеристику, а як багатовимірний ресурс, що забезпечує варіативність поведінкових стратегій, здатність до переосмислення досвіду та

гнучкого реагування на життєві виклики. Водночас проблема впливу креативності на структурні компоненти самодостатності потребує подальшого теоретичного осмислення та емпіричного підтвердження.

Отже, актуальність дослідження визначається потребою поглибити уявлення про внутрішні механізми розвитку самодостатності дорослої особистості та обґрунтувати роль креативності як одного з провідних чинників цього процесу.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. У дисертаційному дослідженні чітко визначено об'єкт, предмет, мету та завдання наукового пошуку, що забезпечило послідовне розгортання дослідницької логіки та досягнення поставленої мети, яка полягала у теоретичному обґрунтуванні й емпіричному дослідженні креативності як психологічного чинника розвитку самодостатності особистості дорослого віку, а також у розробленні й апробації програми її розвитку.

Відповідно до поставлених завдань авторкою здійснено обґрунтований добір теоретичних, емпіричних та математико-статистичних методів дослідження. Використаний психодіагностичний інструментарій дозволив комплексно охопити як когнітивні характеристики креативності, так і особистісні параметри, що відображають розвиток аксіологічного, суб'єктного та ресурсно-адаптаційного компонентів самодостатності.

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, представлені в дисертації, є внутрішньо узгодженими, логічно впливають із результатів теоретичного аналізу та емпіричного дослідження і характеризуються належним рівнем аргументованості.

Оцінка змісту дисертації та її завершеності у цілому. У першому розділі здійснено системний теоретико-методологічний аналіз проблеми самодостатності особистості та креативності як чинника її розвитку. На основі узагальнення вітчизняних і зарубіжних наукових підходів розкрито сутність самодостатності як інтегративної характеристики особистості, обґрунтовано її структуру, що включає аксіологічний, суб'єктний та ресурсно-адаптаційний компоненти. Окрему увагу приділено осмисленню креативності як психологічного ресурсу, що забезпечує

гнучкість мислення, варіативність поведінкових стратегій та здатність до саморегуляції в умовах життєвих викликів. У розділі послідовно обґрунтовано роль креативності як чинника розвитку самодостатності особистості та запропоновано концептуальну модель їх взаємозв'язку.

У *другому розділі* представлено організацію та результати емпіричного дослідження. Чітко визначено етапи дослідження, описано вибірку, логіку констатувального етапу та обґрунтовано добір психодіагностичного інструментарію. Застосований комплекс методик дозволив всебічно дослідити як показники креативності, так і рівень розвитку структурних компонентів самодостатності. Отримані результати свідчать про наявність статистично значущих взаємозв'язків між досліджуваними показниками, що підтверджує висунуті теоретичні припущення щодо ролі креативності у розвитку самодостатності особистості.

У *третьому розділі* подано теоретичне обґрунтування та практичну реалізацію психологічної програми розвитку самодостатності особистості засобами актуалізації креативності. Розкрито зміст програми, її структуру, етапи реалізації та використані методи роботи, серед яких творчі вправи, рефлексивні практики та інтерактивні форми взаємодії. Представлено результати формувального експерименту, що демонструють позитивну динаміку розвитку самодостатності та креативності у досліджуваних експериментальної групи порівняно з контрольною. Здійснено порівняльний аналіз отриманих даних, що підтверджує ефективність запропонованої програми.

Висновки до дисертації є узагальненими, логічно структурованими та повністю відображають результати проведеного теоретичного й емпіричного дослідження. Вони узгоджуються з поставленою метою, завданнями та підтверджують висунуту гіпотезу.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, обґрунтованих за результатами. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у дослідженні: *вперше* здійснено теоретико-емпіричне обґрунтування креативності як психологічного чинника розвитку самодостатності особистості дорослого віку; визначено структуру самодостатності та її компоненти; емпірично встановлено

взаємозв'язки між показниками креативності та самодостатності; обґрунтовано структурну модель її розвитку та розроблено й апробовано програму розвитку самодостатності засобами актуалізації креативності; *удосконалено* підходи до розуміння самодостатності особистості та конкретизовано роль креативності як її ресурсу; *набули подальшого розвитку* уявлення про креативність як чинник особистісного розвитку та умови формування самодостатності.

Достовірність результатів забезпечується теоретичною обґрунтованістю дослідження, використанням валідного психодіагностичного інструментарію, достатнім обсягом вибірки та застосуванням адекватних методів статистичної обробки даних.

Значення отриманих дослідницьких результатів для науки і практики освітньої діяльності. Отримані в дисертації результати мають теоретичне і практичне значення для розвитку психології особистості та психології дорослості. Запропонований комплекс психодіагностичних методик і розроблена психологічна програма розвитку самодостатності можуть бути використані у системі професійної підготовки та підвищення кваліфікації психологів (у викладанні дисциплін, пов'язаних із особистісним розвитком, психологією креативності, саморегуляцією та психологічними технологіями розвитку особистості).

Результати дослідження доцільно застосовувати у практичній діяльності психологів-консультантів, психотерапевтів, тренерів та фахівців у сфері особистісного розвитку, зокрема у розробці та реалізації програм психологічної підтримки, розвитку креативності та формування самодостатності особистості дорослого віку.

Повнота висвітлення основних наукових результатів у публікаціях.

Основні результати дисертаційного дослідження достатньою мірою відображені у наукових публікаціях автора. За темою дисертації опубліковано 14 наукових праць, з яких 4 статті — у вітчизняних фахових виданнях, затверджених МОН України, а також 10 публікацій — у матеріалах всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій.

Публікації повною мірою відображають зміст, основні положення та результати дисертаційного дослідження, що забезпечує належний рівень апробації отриманих наукових результатів.

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності. Дисертаційна робота виконана самостійно, вирізняється належним науковим стилем викладу та коректним використанням наукових джерел. Роботу перевірено за допомогою системи «Turnitin». Покликання на праці інших авторів оформлено відповідно до вимог академічної доброчесності. Підстав вважати, що в роботі наявні порушення академічної доброчесності, немає.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи зміст дисертаційного дослідження, його теоретичні та емпіричні результати, доцільно висловити окремі зауваження та пропозиції, що мають дискусійний характер:

1. У першому розділі доречно було б докладніше зупинитися на психологічних механізмах впливу креативності, з акцентом на її опосередковувальному значенні для змін в аксіологічному, суб'єктному та ресурсно-адаптаційному компонентах.

2. У другому розділі, при описі організації емпіричного дослідження, варто було б дещо детальніше зупинитися на обґрунтуванні процедури формування вибірки для формувального експерименту, а також конкретизувати критерії відбору учасників до експериментальної і контрольної груп.

3. Аналіз результатів емпіричного дослідження можна було б поглибити шляхом їх зіставлення з даними сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень, близьких за тематикою, що сприяло б більш чіткому окресленню місця отриманих результатів у науковому дискурсі.

4. Загалом відзначаючи високий рівень наукового стилю викладу, слід зауважити наявність поодиноких мовностилістичних неточностей.

Зазначені зауваження не знижують загальної наукової цінності дисертаційного дослідження, мають рекомендаційний характер і не впливають на його позитивну оцінку.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Чиж Олександри Федорівни на тему «Креативність як чинник розвитку самодостатності особистості» виконано на належному науковому рівні, є завершеною, самостійною та цілісною науковою працею, у якій розв'язано актуальне наукове завдання у галузі психології особистості.

За змістом, структурою, рівнем наукової новизни, теоретичної обґрунтованості та практичної значущості отриманих результатів дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Дисертаційна робота характеризується науковою новизною, обґрунтованістю положень і висновків, достатнім рівнем апробації результатів та має вагоме теоретичне і практичне значення, а її автор, Чиж Олександра Федорівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент

Доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Запорізького національного університету

Наталія ШЕВЧЕНКО

Вчений секретар

Оксана ПРОЦЕНКО